

از گذشته قابل لمس شده است.

بطور خلاصه مطالعات نشانگر آن است که از نظر جایگاه بخش صنعت در کل صادرات غیرنفتی، برنامه پنجساله دوم پس از انقلاب موفقترین و دوره یازده ساله انقلاب و جنگ تحمیلی ناموفقترین دوره و از نظر جایگاه صادرات غیرنفتی در کل دریافت‌های ارزی باز هم برنامه پنجساله دوم بعد از انقلاب موفقترین و برنامه پنجم قبل از انقلاب ناموفقترین برنامه بوده است. در این نوشته به بررسی جایگاه صادرات صنعتی، کشاورزی- معدنی و کل صادرات غیرنفتی در اقتصاد ایران از بعضی جنبه‌ها و در دوره سی ساله ۱۳۴۷-۷۸ پرداخته می‌شود.

۱- تعریف صادرات

صادرات سالانه شامل صدور قطعی همه کالاهاست، اعم از اینکه این کالاها کاملاً در داخل تهیه شده باشد، یا اینکه به شکل مواد اولیه و کالاهای نیمه ساخته شده، از خارج وارد و پس از تغییر شکل، صادر شود یا صدور آن به همان صورت نخستین انجام پذیرد، بنابراین صدور کالاهایی که بطور نیمه ساخته، وارد می‌شود یا به شکل نخستین در جرعه صادرات قرار می‌گیرد، به عنوان بخشی از درآمد صادراتی محسوب می‌شود.

۲- روند تغییرات ارزش و وزن کل صادرات غیرنفتی

جدول شماره ۱ روند تغییرات ارزش و وزن کل صادرات غیرنفتی را در دوره سالهای ۴۷-۷۸ نشان می‌دهد. این تغییرات را بطور خلاصه می‌توان به این صورت تحلیل کرد:

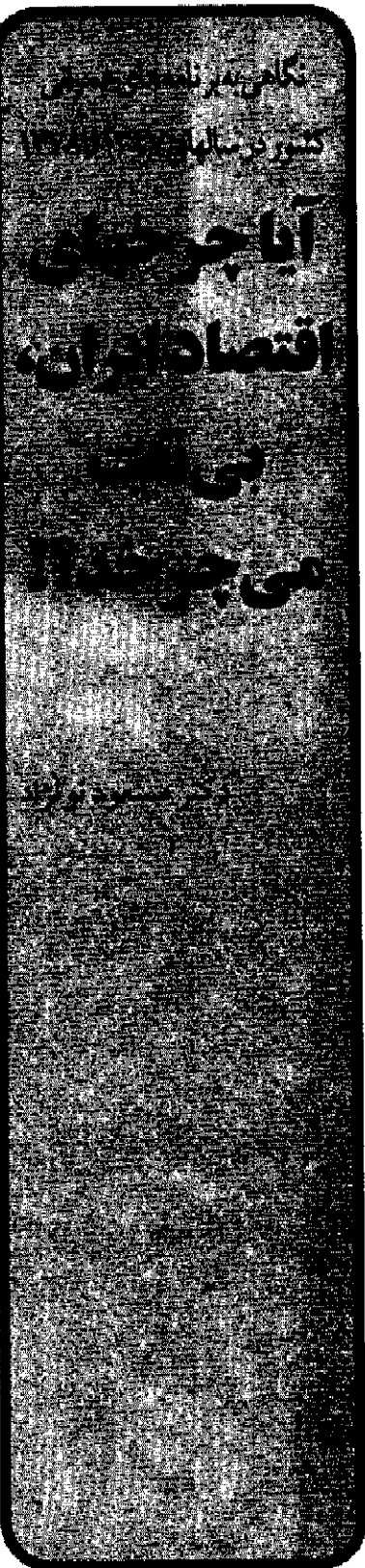
سیاست بازرگانی خارجی ایران بر اساس حمایت از صنایع داخلی، تشویق واردات کالاهای سرمایه‌ای و ایجاد تسهیلات لازم برای کالاهای سرمایه‌ای فراهم آمد و به منظور حمایت از صنایع داخلی، سود بازرگانی پاره‌ای از کالاهای وارداتی که تهیه کالاهای جانشین آنها در داخل کشور امکان‌پذیر بود افزایش داده شد. در این سال صادرات غیرنفتی از نظر ارزش به

بازرگانی خارجی، وسیله‌ای برای تأمین نیازمندهای توسعه اقتصادی کشور از خارج و فروش اضافه محصول تولیدی کشور به بازارهای جهانی است. واردات یک کشور، وابسته به صادرات آن کشور است، به عبارات دیگر صادرات لازمه واردات و این دو در بازرگانی خارجی لازم و ملزوم یکدیگرند.

در جهان امروز دستیابی به توسعه اقتصادی با اقتصادی بسته، بسی مشکل یا غیرممکن خواهد بود و راه منطقی رسیدن به توسعه اقتصادی در کشورهای جهان سوم، وارد کردن کالاهای سرمایه‌ای از خارج است که خود مستلزم صدور محصولات داخلی است. در واقع توسعه صادرات سبب جبران کسری تراز پرداخت‌ها می‌شود و افزایش امکانات وارداتی را به دنبال دارد.

وابستگی به صادرات نفت و تأکید بر واردات ویژگی بارز اقتصاد ایران در سالهای قبل از پیروزی انقلاب اسلامی بوده است. بررسی دقیق و تحلیلی وضع اقتصادی ایران، به خوبی گویای حقایق تلخ و دردناکی از سیر وابستگی اقتصاد کشور به نفت است.

وابستگی شدید به دلارهای حاصل از فروش نفت، اعتقاد مسئولان به سیاست «فروش نفت بیشتر، رفاه بیشتر»، در سالهای پیش از انقلاب، و اعتقاد نداشتن آنان به رشد صادرات کالاهای غیرنفتی در جهت سالم سازی اقتصاد کشور، برنامه ریزی نکردن صحیح در بخشهای مختلف اقتصاد کشور بویژه در بخش صنایع تولیدی و مولود متعدد دیگر که همگی توجه به واردات را افزایش می‌داد و میل به صادرات را کم می‌کرد، سبب شد که اکنون پس از گذشت بیش از ۲ دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، اقتصاد متلاشی، و به هم ریخته به ارث مانده از رژیم سابق که مشکلات و معضلات تحریم اقتصادی، جنگ تحمیلی و توطئه‌های استکبار جهانی و نداشتن واقع بینی مسئولان، نیز بر آن دامن زده است، جز با مقاومت و مداومت به راهی از اقتصاد تک محصولی، سرو سامان نگیرد. این امر بویژه پس از کاهش قیمت نفت در بازارهای جهانی از اواخر سال ۱۳۶۴ بیشتر

۱/۷ درصد افزایش داشت. کاهش وزن و افزایش ارزش صادرات کشور، معلول کاهش صادرات کالاهای نسبتاً سنگین مانند مواد شیمیایی، سنگ، مصالح ساختمانی و افزایش صادرات پنبه بود.

صادرات غیر نفتی از سال ۵۵ تا سال ۵۷ روند نسبتاً یکنواختی را نشان می‌دهد. در سال ۵۸ ارزش صادرات غیر نفتی به ۸۱۲ میلیون دلار و از نظر وزن به ۵۷۹ هزار تن رسید که از نظر ارزش ۴۹/۵ درصد افزایش و از نظر وزن ۵۶ درصد کاهش نشان می‌دهد. افزایش چشمگیر ارزش و کاهش وزن کالای صادراتی، معلول عوامل متعددی چون افزایش قیمت در بازارهای جهانی، تغییر ترکیب صادرات کشور در جهت افزایش قابل ملاحظه صادرات کالاهای سنتی و کشاورزی بویژه فرشهای گرانقیمت و سبک و خشکبار و همچنین کاهش صادرات کالاهای صنعتی و سنگین بود.

سال ۵۹

تجدید نظر کلی در اهداف و سیاستهای بازرگانی و ارزی کشور که پس از انقلاب در جهت قطع وابستگی به خارج تحقق یافته بود، در سال ۵۹ نیز ادامه یافت. در این دوره صادرات غیر نفتی کشور تا اندازه زیادی کاهش یافت که به طور خلاصه علل آن را می‌توان شامل این موارد دانست:

۱- مشکلات و نارساییهای موجود در زمینه تولید کالاهای صادراتی غیر نفتی؛ ۲- افزایش قابل ملاحظه تورم نرخ اجناس و در نتیجه افزایش هزینه‌های تولید؛ ۳- نارساییهای شبکه حمل و نقل کشور و نبودن امکان استفاده از تأسیسات برخی از بنادر مهم صادراتی؛ ۴- افزایش شدید نرخ ارز در بازار آزاد به علت اعمال سیاست محدودیت‌های ارزی که موجب خروج بسیاری از کالاهای صادراتی بویژه فرش که سهم عمده‌ای از صادرات کالاهای غیر نفتی را تشکیل می‌دهد، از مجاری غیر قانونی «قاچاق» شد؛ ۵- افزایش نرخ مالیات بر واردات از ایران توسط کشورهای تحریم کننده غربی؛ ۶- تشدید رکود اقتصادی در کشورهای اروپایی.

به این ترتیب صادرات غیر نفتی در این دوره از نظر ارزش با ۲۰ درصد کاهش به ۶۴۵ میلیون دلار و از نظر وزن با ۷۷ درصد کاهش به ۱۲۹ هزار تن رسید.

۲۱۶/۹ میلیون دلار و از نظر وزن به ۹۹۱/۷ هزار تن رسیده است که در این میان بیشترین سهم از صادرات غیر نفتی به کالاهای کشاورزی و صنعتی با ۸۸/۶ درصد اختصاص داشته است. بطور کلی روند صادرات غیر نفتی از سال ۴۷ تا سال ۵۲ روند مثبتی داشته است.

سال ۵۰

سیاست بازرگانی ایران در این سال بر مبنای سالهای قبل استوار بود، به گونه‌ای که به منظور تأمین ثبات بیشتر نظام اقتصادی کشور سعی شد که جز در مواردی که منافع عمومی کشور ایجاب می‌کرد از تغییر مقررات عمومی صادرات و واردات خودداری شود. صرفه‌جویی در هزینه‌های ارزی و سعی در حفظ تعادل نسبی در موازنه پرداختهای کشور، تشویق صادرات، ایجاد تسهیلات لازم برای واردات کالاهای سرمایه‌ای و توجه به لزوم رفتار متقابل در روابط بازرگانی با همه کشورهای، رئوس اصلی سیاست بازرگانی خارجی ایران را تشکیل می‌داد. نتیجه پیروی از این سیاست، رشد چشمگیر صادرات غیر نفتی به میزان ۲۰/۵ درصد از لحاظ ارزش و ۲۳/۳ درصد از لحاظ وزن بود.

سال ۵۲

افزایش سریع تولید و صادرات نفت، افزایش امکانات مالی و ارزی و سعی را برای رشد سریع اقتصادی کشور به دنبال داشت. رکود اقتصادی در بیشتر کشورهای صنعتی و افزایش تقاضای داخلی که طبعاً متوجه کالاهای صادراتی نیز بود، موجب کاهش ارزش صادرات کشور در این سال شد. در حدود ۱/۵۳۰ هزار تن کالا به ارزش ۵۸۲ میلیون دلار از کشور صادر شد که از نظر وزن ۱۹ درصد و از نظر ارزش ۸/۳ درصد کاهش داشت. کمبود مواد اولیه و افزایش مصرف داخلی در مورد بیشتر کالاهای صادراتی کشاورزی و سنتی موجب کاهش صادرات این کالاها شد.

سال ۵۴

به علت افزایش تقاضای داخلی در ایران و ادامه رکود اقتصادی در بیشتر کشورهای عمده صنعتی، صادرات غیر نفتی به حدود ۱۱۹۰ هزار تن و به ارزش ۵۹۲ میلیون دلار رسید که نسبت به سال قبل از نظر وزن ۲۲ درصد کاهش و از نظر ارزش

○ توسعه صادرات، سبب
چیران کسری تراز پرداختها
می‌شود و افزایش امکانات
وارداتی را به همراه دارد.

دست دادن برخی از بازارهای صادراتی و همچنین

خروج کالاهای صادراتی به صورت قاچاق از عوامل مؤثر کاهش صادرات در این سال بود.

سال ۶۱

در این سال اقدامات تشویقی جدید به منظور افزایش صادرات غیرنفتی کشور صورت گرفت که براساس آن مهلت واریز بیمانه‌های ارزی با نرخ

در سال ۱۳۶۰ ارزش صادرات غیرنفتی با

۴۷ درصد کاهش به ۳۴۰ میلیون دلار و از نظر وزن

با ۱۹ درصد افزایش به ۱۵۴ هزار تن رسید. کیفیت

نسبتاً نازل کالاهای صادراتی غیرنفتی، مشکلات

تولید، افزایش مصرف داخلی، ترقی قابل ملاحظه

قیمت کالاهای صادراتی در اثر تورم نرخ اجناس، از

ویژگی بارز اقتصاد ایران

در سالهای پیش از پیروزی

انقلاب اسلامی، وابستگی

به صادرات نفت و تأکید بر

ولادات بوده است.

جدول ۱- روند تغییرات ارزش و وزن صادرات غیرنفتی

سال	VNOX	RGVNOX	WNOX	RGWNOX	VNOXR	RGVNOXR
1347	216.9000		991.7000		16 270.00	
1348	244.0000	12.49424	862.000	-13.07855	18 530.00	13.89060
1349	277.9000	13.89344	1742.800	102.1810	21 190.00	14.35509
1350	335.0000	20.54696	2150.000	23.36470	26 270.00	23.97358
1351	440.0000	31.34328	2350.000	9.302325	33 860.00	28.89227
1352	635.0000	44.31818	1890.000	-19.57447	42 840.00	26.52097
1353	582.0000	-8.346457	1530.000	-19.04762	39 250.00	-8.380019
1354	592.0000	1.718213	1190.000	-22.22222	40 720.00	3.745226
1355	540.0000	-8.783784	976.000	-17.98319	38 000.00	-6.679768
1356	523.0000	-3.148148	1140.000	16.80328	44 050.00	15.92105
1357	543.0000	3.824092	1336.000	17.19298	38 186.00	-13.31215
1358	812.0000	49.53960	579.0000	-56.66168	57 109.00	49.55482
1359	645.0000	-20.56650	129.0000	-77.72021	45 950.00	-19.53983
1360	304.0000	-47.28682	154.0000	19.37984	27 029.00	-41.17736
1361	284.0000	-16.47059	162.0000	5.194805	23 881.00	-11.64675
1362	357.0000	25.70423	231.0000	42.59259	31 018.00	29.88568
1363	361.0000	1.120448	269.0000	16.45022	33 041.00	6.522022
1364	465.0000	28.80886	458.0000	70.26022	41 180.00	24.63303
1365	916.0000	96.98925	654.0000	42.79476	70 117.00	70.26954
1366	1161.000	26.74673	1133.000	73.24159	81 107.00	15.67381
1367	1036.000	-10.76658	1244.000	8.031775	71 474.00	-11.87691
1368	1044.000	0.772201	1455.000	18.87255	74 700.00	4.513527
1369	1312.000	25.67050	1241.000	-14.70790	87 245.00	16.79385
1370	2649.000	101.9055	2867.000	131.0234	177 978.0	103.9979
1371	2988.000	12.79728	3438.000	19.91629	195 027.0	9.579280
1372	3747.000	25.40161	5137.000	49.41827	262 276.0	34.48189
1373	4824.500	28.75634	7454.000	45.10415	8312 75.1	3069.467
1374	2832.100	-41.29754	6991.000	-6.211430	5688 70.0	-31.56658
1375	3105.700	9.660670	7041.500	0.722357	5435 00.0	-4.459722
1376	2875.600	-7.408954	8690.000	23.41121	5033 00.0	-7.396504
1377	3013.000	4.778130	14460.00	66.39816	5272 75.0	4.763560
1378	3404.000	12.97710	14754.00	2.033195	5537 00.0	5.011616

Vnox: ارزش صادرات غیرنفتی - میلیون دلار

RGVnox: نرخ رشد صادرات غیرنفتی

Wnox: وزن صادرات غیرنفتی - "هزار تن"

RGWnox: نرخ رشد وزن صادرات غیرنفتی

Vnox, R: ارزش ریالی صادرات غیرنفتی - "میلیون ریال"

RGVno, R: نرخ رشد ارزش ریالی صادرات غیرنفتی

ترجیحی برای صادرات فرش از يك سال به ۱۴ ماه افزایش یافت و بانک مرکزی تهاتر کالاهای غیر نفتی بخش خصوصی را بدون مانع اعلام کرد که بر اساس آن صادرکنندگان کالا مجاز شدند ارزش حاصل از صادرات خود را در ظرف مهلتی که مقرر شده بود به کشور منتقل یا از محل آن برای خرید کالا از خارج شخصاً استفاده کنند. بعلاوه صادرکنندگان در صورت ورود کالا بدون انتقال ارز، می توانستند حاصل فروش آن را مجدداً کالای مجاز خریداری و طی مدت ۶ ماه از کشور صادر کنند. علیرغم اقدامات تشویقی فوق در این سال، در حدود ۱۶۲ هزار تن کالا به ارزش ۲۸۴ میلیون دلار از کشور صادر شد که از نظر وزن ۵/۱ درصد افزایش و از نظر ارزش ۱۶/۴ درصد کاهش نشان می دهد. در این سال نیز مانند سال ۶۰، مشکلات تولید، افزایش مصرف داخلی، کیفیت نسبتاً نازل کالاهای صادراتی غیر نفتی از يك طرف و ترقی قابل ملاحظه قیمت کالاهای صادراتی در اثر تورم نرخ اجناس و از دست دادن برخی از بازارهای صادراتی از طرف دیگر در کاهش صادرات مؤثر بود.

سال ۶۲

در سال ۱۳۶۲ اقدامات تشویقی جدیدی برای افزایش صادرات غیر نفتی صورت گرفت. از جمله مقرر شد صادرکنندگانی که در بانکها دارای حساب ارزی هستند چنانچه پیمان نامه ارزی واریز نشده در بانکها نداشته باشند، بتوانند موجودی ارزی حساب خود را به بانک بفروشند و اعلامیه خرید ارز، قبل از صادرات را برای صدور کالای مجاز دریافت کنند. همچنین تسهیلاتی برای افزایش مهلت واریز پیمان ارز حاصل از صادرات پوست و روده در نظر گرفته شد که در نتیجه آن ارزش صادرات غیر نفتی با ۲۵ درصد افزایش به ۳۵۷ میلیون دلار و از نظر وزن با ۴۲ درصد افزایش به ۲۳۱ هزار تن بالغ شد.

سال ۶۳

همزمان با کاهش درآمد ارزی حاصل از صدور نفت، در سال ۱۳۶۳ سیاست ارزی و بازرگانی خارجی دولت بر اساس صرفه جویی در پرداختهای ارزی در راستای استفاده مطلوب از امکانات ارزی موجود، بر اصل حمایت از صنایع داخلی و بخش کشاورزی و تشویق و توسعه صادرات غیر نفتی

قرار گرفت. در این سال ارزش صادرات غیر نفتی با ۱/۱ درصد افزایش به ۳۶۱ میلیون دلار بالغ شد و از نظر وزن با ۱۶/۴ درصد افزایش به ۲۶۹ هزار تن رسید.

سال ۶۴

در سال ۱۳۶۴ ارزش صادرات غیر نفتی با ۲۸/۸ درصد افزایش به ۴۶۵ میلیون دلار و از نظر وزن با ۷۰/۲ درصد افزایش به ۴۵۸ هزار تن بالغ شد. تداوم سیاستهای تشویقی دولت برای گسترش صادرات غیر نفتی که از سال ۶۳ آغاز شده بود، از جمله معافیت برخی از کالاهای صادراتی از سپردن تمام یا بخشی از پیمان ارزی و اعطای تخفیفهای ارزی به صادرکنندگان فرش در آذرماه ۶۴ موجبات افزایش صادرات غیر نفتی را در این سال فراهم آورد.

سال ۶۵

کاهش شدید درآمدهای نفتی کشور موجب شد که سیاست بازرگانی خارجی کشور در سال ۱۳۶۵ بر محدودیت هر چه بیشتر واردات کالا و افزایش صادرات غیر نفتی استوار شود. در این سال در حدود ۶۵۴ هزار تن کالا به ارزش ۹۱۶ میلیون دلار از کشور صادر شد که به ترتیب با ۴۲/۷ درصد و ۹۶/۹ درصد افزایش روبرو بود. ادامه سیاستهای تشویق صادرات غیر نفتی از قبیل اعطای تخفیفهای ارزی گوناگون به صادرکنندگان و اجازه واردات از محل ارزهای صادراتی و در نتیجه انتقال سود حاصل از واردات به صادرکننده از عوامل اصلی افزایش بی سابقه صادرات غیر نفتی در این سال بود.

سال ۶۶

با افزایش درآمدهای ارزی دولت در سال ۱۳۶۶، سیاست بازرگانی خارجی کشور همچنان بر مبنای صرفه جویی هر چه بیشتر در پرداختهای ارزی، استفاده از ارزهای صادراتی به منظور وارد کردن مواد اولیه و قطعات مورد نیاز واحدهای تولیدی و گسترش صادرات غیر نفتی قرار داشت. تداوم سیاستهای گذشته در زمینه تشویق صادرات غیر نفتی موجب شد که ارزش صادرات غیر نفتی از این سال از مرز يك میلیارد دلار فراتر رود. در این سال حدود یکهزار و ۱۳۳ هزار تن کالا به ارزش یکهزار و ۱۶۱ میلیون دلار از کشور صادر شد که

○ اقتصاد به ارث مانده از رژیم سابق، جز بارهایی از اقتصاد تک محصولی، سروسامان نمی گیرد.

به ترتیب ۷۲/۲ درصد و ۲۶/۷ درصد افزایش نشان می‌دهد. هر چند گسترش واردات در برابر صادرات، افزایش صادرات غیر نفتی را به دنبال داشت ولی به لحاظ کنترل نشدن نرخ کالاهای وارداتی در برابر صادرات و نیز به علت محدودیت ظرفیتهای صادراتی کشور، نرخ ولریز نامه سخت افزایش یافت. این افزایش به نوبه خود موجب تشدید تورم نرخ اجناس در جامعه شد که در پی آن، از نیمه دوم سال ۶۶ سیاست جدیدی در جهت کاهش و تثبیت نرخ ولریز نامه اعمال شده به گونه‌ای که ضمن محدود کردن فهرست کالاهای قابل ورود با ارز صادراتی و کنترل توزیع و قیمت گذاری آنها و در نتیجه سقوط قیمت ولریز نامه در بازار آزاد، بانکها مجاز شدند هر دلار ولریز نامه صادراتی را ۳۵۰ ریال اضافه بر نرخ رسمی خریداری کنند.

سال ۶۷

در سال ۱۳۶۷ علیرغم ادامه یافتن سیاستهای تشویق و توسعه صادرات غیر نفتی، به علت تنزل نرخ ولریز نامه ارز صادراتی که به دنبال اجرای سیاست جلوگیری از افزایش بی‌رویه قیمت آن از اواسط سال ۶۶ اتخاذ شده بود و نیز به سبب نوسان شدید نرخ ارز در بازار آزاد پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ و انتظارات جدید در مورد سیاستهای بازرگانی خارجی، صادرات برخی از اقلام مهم صادراتی مانند فرش کاهش یافت که در نهایت سبب کاهش ارزش صادرات غیر نفتی در سال مذکور شد. در این سال یک هزار و ۲۲۴ هزار تن کالا به ارزش یک هزار و ۳۶ میلیون دلار از کشور صادر شد که به ترتیب با ۸ درصد افزایش و ۱۰/۷ درصد کاهش روبرو بود.

از سال ۶۸ تا سال ۷۳ کشورمان در زمینه صادرات غیر نفتی، رشد و روند مثبتی را تجربه کرده است.

در سال ۶۸، یک هزار و ۴۵۵ هزار تن کالا به ارزش یک هزار و ۴۴ میلیون دلار از کشور صادر شد که به ترتیب با رشدی معادل ۱۸/۸ و ۰/۷ درصد همراه بود. افزایش وزنی صادرات غیر نفتی در این سال بیشتر به دلیل افزایش صدور کالاهای کشاورزی و صنایع دستی بود. گذشته از این، در همین سال به همه صادرکنندگان محصولات صادراتی زیر پوشش وزارت صنایع سنگین اجازه

داده شد کالاهای صادراتی خود را بی توجه به ارزش کل کالا، در برابر سپردن پیمان ارزی معادل ۱/۲ تا ۱ برابر میزان ارزش پیمان مستقیم کالاهای مذکور صادر کنند. لازم است یادآوری شود که این تصمیم در اواخر سال صورت گرفت و لذا تأثیر بیشتر این تسهیلات در افزایش صادرات غیر نفتی احتمالاً در سالهای بعد ظاهر شده است.

سال ۶۹

در این سال یک هزار و ۲۴۱ هزار تن کالا به ارزش یک هزار و ۳۱۲ میلیون دلار از کشور صادر شد که به ترتیب با ۱۴/۷ درصد کاهش و ۲۵/۶ درصد افزایش روبرو بود. یکی از دلایل عمده کاهش وزن صادرات غیر نفتی در این سال، صدور گوگرد و گل گوگرد بود. همچنین در این سال صادرات سیمان، سنگ و مصالح ساختمان کاهش یافت.

در این سال افزایش تعداد کالاهای مشمول فهرست واردات در برابر صادرات و در نتیجه ترقی نرخ ولریز نامه از جمله عوامل مؤثر در افزایش صادرات غیر نفتی بوده است. بدیهی است تأثیر سیاستهایی که در اواخر سال ۶۸ برای تسهیل صادرات غیر نفتی اتخاذ شده بود، از جمله معافیت یا تخفیف پیمان ارزی در مورد برخی از اقلام صادراتی، از دیگر دلایل افزایش صادرات غیر نفتی در این سال بوده است.

سال ۷۰

در سال ۱۳۷۰ در حدود دو هزار و ۸۶۷ هزار تن کالا به ارزش دو هزار و ۶۴۹ میلیون دلار از کشور صادر شد که از نظر وزن ۱۳۱ درصد و از نظر ارزش ۱۰۱/۹ درصد افزایش نشان می‌دهد.

افزایش بی‌سابقه صادرات غیر نفتی در این سال در واقع نتیجه سیاستها و اقداماتی بود که دو سال پیش از آن به منظور توسعه و تشویق صادرات غیر نفتی کشور به مورد اجرا گذاشته شده بود. اقدامات مذکور که از اواخر سال ۶۸ در قالب معافیت یا تخفیف پیمان ارزی در مورد برخی از اقلام صادراتی، افزایش تعداد کالاهای مشمول فهرست واردات در برابر صادرات، و خرید ارزهای صادراتی به نرخ شناور در سال ۶۹ صورت گرفت، از راه ارائه تسهیلات ریالی و ارزی به صادرکنندگان و خرید اعتبارات اسنادی صادراتی توسط بانکها

○ براساس آمارهای موجود در زمینه صادرات غیر نفتی از کشورمان، برنامه پنجاه و دوم پس از انقلاب موفقترین و دوره ۱۲ ساله انقلاب و جنگ تحمیلی ناموفقترین دوره بوده است.

زمینه را برای افزایش صادرات غیرنفتی
بیش از پیش فراهم ساخت.
سال ۷۱

در سال ۱۳۷۱ در حدود ۳ هزار و ۴۳۸ هزار
تن کالا به ارزش ۲ هزار و ۹۸۸ میلیون دلار از
کشور صادر شد که نسبت به سال قبل از آن
به ترتیب حدود ۱۹/۹ و ۱۲/۷ درصد رشد نشان
می داد.

در این سال به منظور تشویق صادرات کالاهای
غیرنفتی، سیاستهایی به مورد اجرا گذاشته شد. با
اعطای مجوز ابطال پیمان ارزی از طریق واردات
کالای بدون انتقال ارز، مشوقی برای گسترش تولید
برای صادرات در نظر گرفته شد و همراه با کسب
سهم بیشتری در بازارهای بین المللی و منطقه‌ای
توسط تولیدکنندگان و صادرکنندگان کشورمان
صادرات کالاهای غیرنفتی ایران افزایش یافت.

سال ۷۲

در این سال ۵ هزار و ۱۳۷ هزار تن کالا به
ارزش ۳ میلیون و ۷۴۷ هزار میلیون دلار صادر شد
که به ترتیب ۴/۴۹ و ۴/۲۵ درصد افزایش نشان
می داد.

از دلایل عمده افزایش صادرات غیرنفتی از
نظر وزن، افزایش صدور چدن، آهن و فولاد بود که
رشد چشمگیری داشت. همچنین در این سال
صادرات سیمان، سنگ و مصالح ساختمان افزایش
نشان می دهد.

افزایش صادرات غیرنفتی در سال ۷۲ در واقع
نشان دهنده نتایج سیاستها و اقداماتی بود که
به منظور توسعه و تشویق صادرات غیرنفتی به مورد
اجرا گذاشته شده بود. اقدامات مذکور که از
سالهای گذشته به صورت خرید ارزهای صادراتی
به نرخ شناور و افزایش تعداد کالاهای مشمول
فهرست واردات در برابر صادرات صورت گرفته
بود، در این سال با اجرای سیاست یکسان سازی
نرخ ارز و اعطای تشهیلات ریالی با نرخ ترجیحی
در بخش صادرات به صادرکنندگان توسط بانکها و
ایجاد انگیزه بیشتر برای صادرات، زمینه را برای
افزایش هر چه بیشتر صادرات غیرنفتی فراهم
آورد.

سال ۷۳

در سال ۱۳۷۳ در حدود ۷ هزار و ۴۵۴

هزار تن کالا به ارزش ۴ هزار و ۸۲۴/۵ میلیون دلار
از کشور صادر شد که به ترتیب رشدی معادل
۴۵/۱ و ۲۸/۷ درصد نشان می داد.

از جمله عوامل مؤثر در رشد سریعتر وزن
نسبت به ارزش صادرات، کاهش نرخ بین المللی
برخی از کالاهای صادراتی و نیز نحوه نرخ گذاری
و ترکیب کالاهای صادراتی بود.
سال ۷۴

در سال ۱۳۷۴ در حدود ۶ هزار و ۹۹۱ تن کالا
به ارزش ۲ هزار و ۸۳۲/۱ میلیون دلار از کشور
صادر شد که نسبت به سال قبل از آن به ترتیب با
۶/۲ و ۴۱/۲ درصد کاهش همراه بود. مهمترین
کالایی که بیشترین سهم را در کاهش ارزش
صادرات غیرنفتی در این سال داشته فروش بوده که
صادرات آن در حدود ۹/۵۶ درصد کاهش داشته
است، همچنین کاهش ارزش صادرات چدن، آهن
و فولاد به میزان ۵/۵ درصد نیز سهم عمده‌ای در
این میزان کاهش داشته است.

بطور کلی سیاستهای محدودکننده ارزی که از
ابتدای سال ۷۴ به مورد اجرا گذاشته شد از قبیل
اخذ پیمان ارزی و الزام صادرکنندگان به برگرداندن
ارز حاصل از صادرات به سیستم بانکی و همچنین
تثبیت نرخ جدید ارزهای صادراتی در حد هر دلار
معادل ۳ هزار ریال، در کاهش ارزش صادرات
غیرنفتی در این سال نقشی تعیین کننده داشته
است.

سال ۷۵

در سال ۱۳۷۵ در حدود ۷ هزار و ۴۱/۵ تن
کالا به ارزش ۳ هزار و ۱۰۵/۷ میلیون دلار از
کشور صادر شد که به ترتیب با ۷۲/۰ و
۹/۶ درصد افزایش همراه بود. علت اصلی
افزایش ارزش صادرات غیرنفتی را می توان افزایش
ارزش کالاهای صنعتی دانست.

سال ۷۶

در حدود ۸ هزار و ۶۹۰ تن کالا به ارزش
۲ هزار و ۸۷۵ میلیون دلار از کشور صادر شد که
به ترتیب در حدود ۴/۲۳ درصد افزایش و
۴/۷ درصد کاهش نشان می داد.

کاهش ارزش صادرات پسته و مغز پسته به
میزان ۷/۵۸ درصد نسبت به سال قبل، به علت
تحریم خرید پسته ایران از سوی کشورهای عضو

○ صادرات غیرنفتی ایران

در سالهای ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۲

روند مثبتی داشته است.

سالهای ۵۰ و ۶۳ به ترتیب معادل ۲۴۵/۵ و ۲۱۰/۴ درصد روبرو بوده و در سال ۵۶ با کاهش در حدود ۸۹/۲ درصد، شدیدترین کاهش را تجربه کرده است.

صادرات محصولات صنعتی کشور بیشترین رشد را در سال ۷۰ معادل ۱۷۲/۷ درصد و سخت‌ترین کاهش را در سال ۵۹ معادل ۶۳/۸ درصد تجربه کرده است.

۴- ترکیب وزنی صادرات غیر نفتی

جدول شماره ۳ ترکیب وزنی صادرات غیر نفتی را نشان می‌دهد. در سال ۷۰ بیشترین رشد در وزن صادرات کشاورزی و سنتی معادل ۱۱۳/۵ درصد و در سال ۵۹ شدیدترین کاهش آن معادل ۷۶/۷ درصد روی داده است. در مورد صادرات کالاهای معدنی نیز می‌توان مشاهده کرد که در سال ۵۷ بیشترین رشد معادل یک‌هزار و ۱۸/۵ درصد و در سال ۵۶ شدیدترین کاهش معادل ۸۷ درصد روی داده است.

صادرات کالاهای صنعتی در سال ۷۰ با رشدی در حدود ۲۱۲ درصد بیشترین رشد و در مقابل در سال ۵۹ با کاهش حدود ۸۹/۸ درصد، شدیدترین کاهش را تجربه کرده است.

۵- ترکیب سهم صادرات بخشها در کل

صادرات غیر نفتی

جدول ۴ سهم صادرات هر بخش را از کل صادرات غیر نفتی ایران نشان می‌دهد. صادرات کشاورزی و سنتی بیشترین سهم را در صادرات غیر نفتی در سال ۶۰ معادل ۹۴/۵ درصد و صادرات معدنی در سال ۵۰ با ۱۲/۶۸ درصد بیشترین سهم را داشته، و صادرات صنعتی در سال ۷۷ با ۵۵/۸۶ درصد بیشترین سهم را تجربه کرده است. این بخش‌ها کمترین سهم خود را به ترتیب در سالهای ۵۶، ۷۶ و ۵۹ با ۲۱، ۴۳/۴۹ و ۳/۷۲ درصد تجربه کرده است.

بیشترین نرخ رشد سهم بخشهای کشاورزی، معدنی، و صنعتی در کل صادرات غیر نفتی به ترتیب در سالهای ۵۸ و ۵۷ و ۶۷ به ترتیب با ۳۱/۳۸ و ۸۵۴/۴ و ۹۷/۸ درصد روی داده است. بیشترین کاهش سهم این بخشها در سالهای

اتحادیه اروپا مهمترین عامل کاهش ارزش صادرات غیر نفتی در این سال بود. بطور کلی در این سال علیرغم اتخاذ سیاستهای تشویقی برای افزایش صادرات غیر نفتی، عواملی چون تحریم واردات پسته ایران از سوی اتحادیه اروپا، کاهش قیمت برخی از کالاهای صادراتی نظیر مواد شیمیایی و پتروشیمی به علت کاهش قیمت جهانی نفت خام، و بحران پولی در کشورهای جنوب شرقی آسیا، به کاهش ارزش صادرات غیر نفتی منجر شد.

سال ۷۷

در سال ۱۳۷۷ در حدود ۱۴ هزار و ۴۶۰ تن کالا به ارزش ۳ هزار و ۱۳ میلیون دلار از کشور صادر شد که پارشدی معادل ۶۶/۴ و ۴/۷ درصد همراه بود. علت اصلی رشد وزنی صادرات، افزایش چشمگیر محصولات معدنی از جمله سنگهای ساختمانی، سیمان و همچنین افزایش وزن محصولات صنعتی بوده است.

سال ۷۸

در سال ۱۳۷۸ در حدود ۱۴ هزار و ۷۵۴ هزار تن کالا به ارزش ۳ هزار و ۴۰۴ میلیون دلار از کشور صادر شد که به ترتیب معادل ۲ و ۱۲/۹۷ درصد رشد داشت.

مهمترین عامل افزایش میزان صادرات در این سال، افزایش وزن و ارزش صادرات صنعتی بوده است.

در این دوره بیشترین نرخ رشد ارزش دلاری صادرات غیر نفتی در سال ۷۰ معادل ۱۰۱/۹ درصد، و بیشترین کاهش آن در سال ۶۰ معادل ۴۷/۲۸ درصد بوده است. بیشترین نرخ رشد وزن صادرات غیر نفتی در سال ۷۰ معادل ۱۳۱ درصد، و بیشترین کاهش آن در سال ۵۹ معادل ۷۷/۷۲ درصد بوده است.

۳- ترکیب ارزشی صادرات غیر نفتی

جدول شماره ۲ ترکیب ارزشی صادرات غیر نفتی ایران را نشان می‌دهد.

ارزش صادرات کشاورزی و سنتی طی دوره ۴۷-۷۸ نوساناتی داشته به گونه‌ای که در سال ۶۵ با افزایشی معادل ۱۱۰ درصد و در سال ۷۴ با کاهش در حدود ۴۷ درصد روبرو بوده است.

همچنین صادرات محصولات معدنی نشان می‌دهد که در این دوره با شدیدترین افزایش در

○ تداوم سیاست تشویقی برای گسترش صادرات غیر نفتی که از سال ۶۳ آغاز شد، در سال ۶۴ ارزش صادرات غیر نفتی را با ۲۸/۸ درصد افزایش به ۴۶۵ میلیون دلار رساند.

۷۶ و ۵۶ و ۵۸ به ترتیب با ۱۷/۹۲ و ۸۸/۸۶ و ۷۲/۷۵ درصد رشد منفی روی داده است.

۶- سهم صادرات غیر نفتی در تأمین نیازهای وارداتی

جدول شماره ۵ سهم صادرات غیر نفتی را در تأمین نیازهای وارداتی نشان می‌دهد. با بررسی

جدول ۲- ترکیب ارزشی صادرات غیر نفتی (میلیون دلار - درصد)

ردیف	Vx1	Rgvx1	Vx2	Rgvx2	Vx3	Rgvx3
1347	192.3000		7.400000		17.20000	
1348	203.7000	5.928234	11.00000	48.64865	29.30000	70.34882
1349	215.5000	5.792834	12.30000	11.81818	50.10000	70.98976
1350	230.4000	6.914150	42.50000	245.5285	61.70000	23.15370
1351	318.0000	38.02084	19.20000	-54.82353	102.6000	66.28849
1352	505.1000	58.83648	23.90000	24.47916	105.7000	3.021441
1353	385.6000	-23.65868	32.80000	37.23849	163.1000	54.30465
1354	413.7000	7.287346	32.80000	0.000000	145.7000	-10.66831
1355	377.1000	-8.846992	10.20000	-68.90244	152.6000	4.735765
1356	348.4000	0.344733	1.100000	-89.21568	143.7000	-5.832247
1357	368.9000	-2.510571	10.90000	890.9090	163.0000	13.43076
1358	724.8000	96.47601	20.60000	88.99084	66.40000	-59.26380
1359	601.7000	-16.98399	19.50000	-5.339808	24.00000	-63.85542
1360	321.3000	-46.60130	5.000000	-74.35898	13.20000	-45.00000
1361	255.3000	-20.54155	7.100000	42.00000	21.30000	61.36363
1362	318.1000	24.59851	12.50000	76.05634	26.00000	22.06573
1363	295.0000	-7.261869	38.80000	210.4000	27.30000	4.999997
1364	371.0000	25.76271	30.00000	-22.68041	64.00000	134.4323
1365	781.0000	110.5121	25.00000	-16.66667	110.0000	71.87500
1366	991.0000	26.88860	38.20000	52.80001	132.0000	20.00000
1367	770.0000	-22.30071	33.00000	-13.61257	233.0000	76.51515
1368	894.0000	16.10390	27.00000	-18.18182	123.0000	-47.21030
1369	1038.000	16.10738	32.00000	18.51852	242.0000	96.74796
1370	1937.700	86.67629	51.30000	60.31250	660.0000	172.7273
1371	1995.600	2.988080	21.20000	-58.67446	971.0000	47.12121
1372	2516.000	26.07737	39.00000	83.96226	1192.000	22.76004
1373	3258.600	29.51511	55.90000	43.33334	1510.000	26.67785
1374	1711.000	-47.49279	55.40000	-0.894454	1065.700	-29.42385
1375	1645.800	-3.810634	46.80000	-15.52347	1413.100	32.59830
1376	1250.700	-24.00657	45.10000	-3.632480	1579.800	11.79676
1377	1454.000	16.25490	47.90000	6.208433	1683.300	6.551762
1378	1514.200	4.140299	48.30000	0.835068	1841.500	9.398203

Vx1: ارزش صادرات کشاورزی و سستی - "میلیون دلار"

Rgvx1: نرخ رشد ارزش صادرات محصولات کشاورزی و سستی

Vx2: ارزش صادرات محصولات معدنی - "میلیون دلار"

Rgvx2: نرخ رشد صادرات محصولات معدنی

Vx3: ارزش صادرات محصولات صنعتی - "میلیون دلار"

Rgvx3: نرخ رشد صادرات محصولات صنعتی

○ اعطای تخفیفهای ارزی به صادرکنندگان و اجازه واردات از محل ارزهای صادراتی و در نتیجه انتقال سود حاصل از واردات به صادرکننده، از عوامل اصلی افزایش بی سابقه صادرات غیر نفتی در سال ۱۳۶۵ بود.

سرانه صادرات غیر نفتی و در سال ۷۰ بیشترین و در سال ۴۷ کمترین سرانه واردات را داشته ایم. بیشترین سهم صادرات غیر نفتی در واردات در سال های ۷۳ و ۷۸ به ترتیب معادل ۴۰/۹ و ۵۰/۹ درصد و کمترین سهم آن در سال ۶۲ معادل ۱/۹۷ درصد بوده است.

۷- سهم صادرات غیر نفتی از دریافتهای ارزی و تولید ناخالص ملی
جدول شماره ۶ وضع صادرات غیر نفتی را از

به این ترتیب نتیجه گیری می شود که ارز حاصل از صدور کالاهای غیر نفتی نتوانسته است

○ تداوم سیاست تشویقی صادرات غیر نفتی سبب شد که در سال ۱۳۶۶ ارزش صادرات غیر نفتی از مرز یک میلیارد دلار فراتر رود.

جدول ۳- ترکیب وزنی صادرات غیر نفتی (هزار تن - درصد)

1347	879.2251		33.83393		78.64104	
1348	719.6287	-18.15194	38.86065	14.85703	103.5107	31.62422
1349	1351.470	87.80099	77.13725	98.49704	314.1931	203.5370
1350	1478.687	9.413218	272.7612	253.6051	395.9851	26.03238
1351	1698.409	14.85930	102.5455	-62.40467	547.9773	38.38331
1352	1503.369	-11.48371	71.13544	-30.63034	314.6031	-42.58829
1353	1013.691	-32.57204	86.22681	21.21498	428.7681	36.28856
1354	831.5930	-17.96384	65.93243	-23.53605	292.8767	-31.69345
1355	681.5734	-18.04003	18.43555	-72.03872	275.8104	-5.827123
1356	824.8107	21.01568	2.397706	-86.99413	313.2275	13.56626
1357	907.6435	10.04265	26.81841	1018.503	401.0460	28.03664
1358	516.8217	-43.05896	14.68892	-45.22824	47.34679	-88.19418
1359	120.3400	-76.71538	3.900000	-73.44936	4.800000	-89.86204
1360	145.5300	20.93235	2.264706	-41.93062	5.978824	24.55883
1361	145.6289	0.067943	4.050000	78.83118	12.15000	103.2172
1362	205.8294	41.33833	8.088236	99.70952	16.82343	38.46527
1363	219.8199	6.797145	28.91191	257.4563	20.34266	20.91790
1364	365.4151	66.23381	29.54839	2.201434	63.03656	209.8737
1365	557.6135	52.59730	17.84934	-39.59283	78.53712	24.58979
1366	967.0999	73.43552	37.27872	108.8521	128.8165	64.01995
1367	909.7297	-5.932187	38.98841	4.586236	275.2819	113.7007
1368	1245.948	36.95807	37.62931	-3.485918	171.4224	-37.72840
1369	981.8277	-21.19836	30.26829	-19.56194	228.9040	33.53211
1370	2097.164	113.5979	55.52174	83.43204	714.3148	212.0587
1371	2296.142	9.487983	24.39277	-56.06627	1117.235	56.40651
1372	3449.344	50.22346	53.46758	119.1944	1634.188	46.27081
1373	5034.636	45.95924	86.36721	61.53193	2332.996	42.76175
1374	4223.580	-16.10954	136.7541	58.34034	2630.666	12.75911
1375	3731.494	-11.65091	106.1088	-22.40905	3203.897	21.79037
1376	3779.587	1.288847	136.2912	28.44474	4774.121	49.00981
1377	6978.042	84.62443	229.8819	68.66960	8078.499	69.21437
1378	6563.016	-5.947591	209.3473	-8.932652	7981.636	-1.199020

$Wx1$: وزن صادرات محصولات کشاورزی و سنتی
 $RgWx1$: نرخ رشد وزن صادرات محصولات کشاورزی و سنتی
 $Wx2$: وزن صادرات محصولات معدنی
 $RgWx2$: نرخ رشد وزن صادرات محصولات معدنی
 $Wx3$: وزن صادرات محصولات صنعتی
 $RgWx3$: نرخ رشد وزن صادرات محصولات صنعتی

این زاویه نشان می‌دهد. بالاترین نرخ رشد در زمینه دریافت‌های ارزی در سال ۵۳ با نرخ ۲۳۵/۷ درصد و شدیدترین کاهش آن در سال ۶۵ با ۵۲/۴ درصد رخ داده است. صادرات غیرنفتی بیشترین سهم را در دریافت‌های ارزی در سال‌های ۷۸ و ۷۳ با ۵۱/۵ و ۳۴/۲ درصد و کمترین سهم را در سال ۶۱ با ۱/۳۲ درصد داشته است. بیشترین نرخ رشد سهم صادرات غیرنفتی از کل دریافت‌های ارزی در سال ۶۵ با ۳۱۴/۱ درصد و شدیدترین کاهش آن در سال ۵۳ با ۷۲/۷ درصد رخ داده است. بیشترین سهم صادرات غیرنفتی از محصول ناخالص ملی ایران در سال ۷۳ با ۶/۶۳ درصد و کمترین آن در سال ۶۳ با ۰/۲۲۳ درصد تحقق یافته است. بیشترین نرخ رشد این سهم در سال ۶۵ با ۶۵/۳۶ درصد و شدیدترین کاهش آن در سال ۷۴ با ۵۲/۹۵ درصد روی داده است.

○ از سال ۶۸ تا ۷۳ کشورمان در زمینه صادرات غیرنفتی، روند مثبتی را تجربه کرده است.

جدول ۸- سهم صادرات بخش‌ها در کل صادرات غیرنفتی (درصد)

سال	سهم صادرات غیرنفتی	سهم صادرات معدنی	سهم صادرات صنایع	سهم صادرات محصولات کشاورزی	سهم صادرات محصولات معدنی	سهم صادرات صنایع
1347	88.65837			3.411711		7.929922
1348	83.48360	-5.836749		4.5081	32.13888	12.00820
1349	77.54588	-7.112440		4.4260	-1.822098	18.02827
1350	68.77612	-11.30913		12.6865	186.6339	18.41791
1351	72.27273	5.084051		4.3636	-65.60428	23.31818
1352	79.54331	10.05993		3.763780	-13.74672	16.64567
1353	66.25430	-16.70664		5.635739	49.73615	28.02406
1354	69.88176	5.475063		5.540540	-1.689195	24.61149
1355	69.83334	-0.069294		1.88889	-65.90786	28.25926
1356	72.35181	3.606413		0.210325	-88.86514	27.47610
1357	67.93739	-6.101338		2.007366	854.4115	30.01842
1358	89.26109	31.38729		2.536946	26.38180	8.177340
1359	93.28683	4.510075		3.023256	19.16911	3.720930
1360	94.50000	1.300476		1.470588	-51.35747	3.882353
1361	89.89436	-4.873690		1.500000	70.00001	7.500000
1362	89.10365	-0.879608		3.501401	40.05603	7.282914
1363	81.71745	-8.289439		10.74792	206.9606	7.562326
1364	79.78495	-2.364859		6.451612	-39.97340	13.76344
1365	85.26201	6.864777		2.729258	-57.69650	12.00873
1366	85.35745	0.111942		3.290267	20.55538	11.36951
1367	74.32433	-12.92579		3.185328	-3.189376	22.49035
1368	85.63218	15.21420		2.586207	-18.80877	11.78161
1369	79.11585	-7.609671		2.439024	-5.691064	18.44512
1370	73.14836	-7.542725		1.936580	-20.60022	24.91506
1371	66.78715	-8.696318		0.709505	-63.36300	32.49665
1372	67.14705	0.538878		1.040833	46.69849	31.81212
1373	67.54275	0.589301		1.158669	11.32138	31.29858
1374	60.41453	-10.55364		1.956146	68.82690	37.62932
1375	52.99289	-12.28453		1.506907	-22.96552	45.50021
1376	43.49353	-17.92573		1.568368	4.078666	54.93810
1377	48.25755	10.95341		1.589778	1.365074	55.86790
1378	44.48296	-7.821760		1.418919	-10.74734	54.09812

Svx1 NOX: سهم صادرات محصولات کشاورزی از کل صادرات غیرنفتی
 Rgsx1 NOX: نرخ رشد سهم صادرات محصولات کشاورزی از کل صادرات غیرنفتی
 Svx2 NOX: سهم صادرات محصولات معدنی از کل صادرات غیرنفتی
 Rgsx2 NOX: نرخ رشد سهم صادرات محصولات معدنی از کل صادرات غیرنفتی
 Svx3 NOX: سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات غیرنفتی
 Rgsx3 NOX: نرخ رشد سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات غیرنفتی

۸- روند تغییر سرانه ارزشی و وزنی

صادرات غیر نفتی

جدول شماره ۷ روند این تغییرات را نشان می دهد. بیشترین سرانه ارزشی صادرات غیر نفتی با ۸۲/۶ دلار در سال ۷۳ و کمترین آن با ۶/۷ دلار در سال ۶۱ تجربه شد و بیشترین نرخ رشد در این زمینه

در سال ۷۰ با ۹۸ درصد و شدیدترین کاهش آن در سال ۶۰ با ۴۹/۲ درصد روی داده است. بیشترین سرانه وزنی صادرات غیر نفتی، در سال ۷۸ (۷/۲۳۴ کیلوگرم) و کمترین آن در سال ۵۹ (۲/۳ کیلوگرم) بوده است. در این زمینه، سال ۷۰ با ۱۲۶ درصد بیشترین نرخ رشد و سال ۵۹ با ۷۸/۵ درصد شدیدترین کاهش را تجربه کرده است.

جدول ۵- سهم صادرات غیر نفتی در تأمین نیازهای وارداتی (میلیون دلار - درصد)

1347	1389.200			53.87002	8.410889	15.61330
1348	1542.700	11.04953	12.49424	56.62323	8.955771	15.81643
1349	1676.600	8.679589	13.89344	59.65487	9.887920	16.57521
1350	2060.900	22.92138	20.54696	69.89893	11.36209	16.25504
1351	2570.400	24.72221	31.34328	84.87650	14.52912	17.11796
1352	3737.100	45.38983	44.31818	120.1396	20.41387	16.99179
1353	6613.700	76.97412	-8.346457	206.9970	18.21556	8.799915
1354	11694.00	76.81479	1.718213	356.3300	18.03894	5.062425
1355	12766.00	9.167094	-8.783784	378.7153	16.01960	4.229986
1356	14626.00	14.56995	-3.148148	417.7043	14.93436	3.575824
1357	10372.00	-29.08519	3.824092	285.0069	14.92082	5.235249
1358	9695.000	-6.527188	49.53960	256.3845	21.47336	8.375451
1359	10844.00	11.85147	-20.56650	275.9912	16.41593	5.947989
1360	13515.00	24.63113	-47.28682	331.0423	8.328108	2.515723
1361	11845.00	-12.35664	-16.47059	279.2315	6.694955	2.397636
1362	18103.00	52.83242	25.70423	410.7168	8.099536	1.972049
1363	14499.00	-19.93592	1.120448	317.0118	7.895767	2.490686
1364	11989.00	-17.28301	28.80886	252.1802	9.780950	3.878556
1365	9355.000	-21.97014	96.98925	189.2001	18.52563	9.791555
1366	9369.000	0.149653	26.74673	186.0054	23.04966	12.39193
1367	8177.000	-12.72281	-10.76658	159.3277	20.18632	12.66968
1368	12807.00	56.62223	0.772201	244.6817	19.96061	8.151792
1369	18722.00	46.18568	25.67050	351.1668	24.60906	7.007799
1370	29677.00	58.51405	101.9055	545.9847	48.73517	8.926105
1371	29870.00	0.650335	12.79728	538.8983	53.90787	10.00335
1372	20037.00	-32.91932	25.40161	354.4283	66.27952	18.70041
1373	11795.00	-41.13390	28.75634	204.5176	83.65368	40.90292
1374	12313.00	4.391692	-41.29754	209.2411	48.12732	23.00089
1375	15117.00	22.77268	9.660670	251.7172	51.71383	20.54442
1376	14196.00	-6.092479	-7.408954	232.1884	47.03304	20.25641
1377	14323.00	0.894618	4.778130	231.3893	48.67528	21.03610
1378	6687.000	-53.31285	12.97710	106.3962	54.16070	50.90474

VNOE: ارزش واردات

Rgv NOW: نرخ رشد ارزش واردات

Rgvnox: نرخ رشد ارزش صادرات غیر نفتی

VNOEPOP: سرانه واردات

VNOXPOP: سرانه صادرات غیر نفتی

SVNOXNOE: سهم صادرات غیر نفتی از کل واردات

* آمارها مربوط به شش ماه اول سال است.

○ سیاستهای محدود کننده ارزی که از ابتدای سال ۷۴ به اجرا درآمد، در کاهش صادرات غیر نفتی در این سال نقش مؤثری داشت.

۹- روند تغییر ترکیب سرانه ارزشی و

وزنی صادرات غیر نفتی

۶/۰۱ دلار بوده است. بیشترین سرانه ارزشی صادرات معدنی در سال ۵۰ به مبلغ ۱/۴۴ دلار و کمترین آن در سال ۵۶ به مبلغ ۰/۰۳ دلار به دست آمده است. بیشترین سرانه ارزشی صادرات صنعتی در سال‌های ۷۸ و ۷۷ نیز ۲۹/۳ و ۲۷/۲ دلار و کمترین آن در سال ۶۰، ۰/۳۲ دلار بوده است.

جدول ۸ روند تغییر سرانه ارزشی و وزنی انواع صادرات غیر نفتی را نشان می‌دهد. بیشترین سرانه ارزشی صادرات کشاورزی و سنتی در سال ۷۳ معادل ۵۶/۵ دلار و کمترین آن در سال ۶۱ معادل

○ بیشترین نرخ رشد ارزش دلاری صادرات غیر نفتی در سال ۷۰ معادل ۱۰۱/۹ درصد و بیشترین کاهش آن در سال ۶۰ معادل ۴۷/۲۸ درصد بوده است.

جدول ۶- سهم صادرات غیر نفتی از دریافتی ارزی و تولید ناخالص ملی (میلیون دلار - درصد)

	REXNOGDP	REXNOGMP	REXNOGXP	REXNOGNEP	REXNOGDP
1347	1325.100		16.36858		2.669839
1348	1518.700	14.61022	16.06637	-1.846246	2.744372
1349	1690.100	11.28597	16.44281	2.343043	2.877512
1350	2733.500	61.73599	12.25535	-25.46683	2.822607
1351	3337.200	22.08524	13.18471	7.583264	2.842512
1352	6232.000	86.74338	10.18935	-22.71845	2.473441
1353	20922.00	235.7189	2.781761	-72.69932	1.301652
1354	21971.00	5.013861	2.694461	-3.138302	1.210932
1355	24404.00	11.07369	2.212752	-17.87774	0.838408
1356	25989.00	6.494837	2.012390	-9.054888	0.829333
1357	22737.00	-12.51299	2.388178	18.67372	0.750777
1358	22658.00	-0.347451	3.583723	50.06099	0.918476
1359	13947.10	-38.44514	4.624618	29.04505	0.690147
1360	14320.30	2.675827	2.374252	-48.66058	0.336090
1361	21455.80	49.85787	1.323651	-44.24975	0.226579
1362	22082.00	2.918555	1.616701	22.13951	0.232004
1363	17947.70	-18.72249	2.011400	24.41383	0.223362
1364	15022.00	-16.30125	3.095460	53.89579	0.261600
1365	7145.400	-52.43377	12.81944	314.1367	0.432602
1366	10292.30	44.04092	11.28028	-12.00645	0.407374
1367	8810.000	-14.40203	11.75937	4.247128	0.322133
1368	13379.80	51.87060	7.802807	-33.64602	0.270894
1369	18429.00	37.73748	7.119215	-8.760857	0.239808
1370	16019.80	-13.07288	16.53579	132.2698	0.351945
1371	15457.50	-3.510030	19.33042	16.90053	0.293734
1372	14278.50	-7.627365	26.24225	35.75622	0.287821
1373	14094.20	-1.290751	34.23039	30.43999	6.630754
1374	16101.70	14.24345	17.58883	-48.61634	3.119214
1375	19713.30	22.42993	15.75434	-10.42986	2.300681
1376	15436.90	-21.69297	18.62809	18.24104	1.804136
1377	9782.500	-36.62912	30.79990	65.34113	1.721707
1378	6605.400	-32.47739	51.53359	67.31741	1.706563

POE: ارزش دریافتی ارزی

RGPOE: نرخ رشد دریافتی ارزی

SNOXPOE: سهم صادرات غیر نفتی از دریافتی ارزی

RGSNOPOE: نرخ رشد سهم صادرات غیر نفتی از دریافتی ارزی

SVNOXGNP: سهم صادرات غیر نفتی از تولید ناخالص ملی

RGSNOGNP: نرخ رشد سهم صادرات غیر نفتی از تولید ناخالص ملی

* آمار مربوط به شش ماه اول سال است

بیشترین سرانه وزنی صادرات کشاورزی و ۰/۰۵ کیلوگرم و نیز، بیشترین سرانه وزنی صادرات صنعتی در سال ۷۷ برابر ۱۱۲/۷ کیلوگرم و کمترین آن در سال ۵۹ معادل ۳/۰۶ کیلوگرم به ثبت رسیده است. ۰/۱۲ کیلوگرم بوده است.

بیشترین سرانه وزنی صادرات معدنی در سال (نمودارهای شماره ۱ تا ۶ نیز وضع صادرات غیرنفتی را در دوره ۴۷-۷۷ نشان می دهد). ۹/۲۵،۵۰ کیلوگرم و کمترین آن در سال ۶۰،

جدول ۷- روند تغییر سرانه ارزشی و وزنی صادرات غیرنفتی

1347	609.4000	25788.00	8.410889		38.45587	
1348	675.2000	27245.00	8.955771	6.478302	31.63883	-17.72692
1349	736.4000	28105.00	9.887920	10.40836	62.01032	95.99434
1350	930.7000	29484.00	11.36209	14.90884	72.92091	17.59479
1351	1191.200	30284.00	14.52912	27.87364	77.59873	6.414931
1352	1732.000	31106.30	20.41387	40.50310	60.75940	-21.70053
1353	3015.400	31950.70	18.21556	-10.76868	47.88628	-21.18704
1354	3362.700	32817.90	18.03894	-0.969655	36.26070	-24.27747
1355	4532.400	33708.70	16.01960	-11.19430	28.95395	-20.15060
1356	5311.500	35015.20	14.93637	-6.761920	32.55729	12.44507
1357	5086.200	36392.10	14.92082	-0.104112	36.71126	12.75896
1358	6217.800	37814.30	21.47336	43.91540	15.31167	-58.29163
1359	6658.000	39291.10	16.41593	-23.55211	3.283186	-78.55762
1360	8042.200	40825.60	8.328108	-49.26813	3.772143	14.89275
1361	10539.80	42420.00	6.694955	-19.61013	3.818953	1.240950
1362	13369.60	44076.60	8.099536	20.97969	5.240876	37.23330
1363	14792.60	45720.70	7.895767	-2.515808	5.883550	12.26272
1364	15741.60	47541.40	9.780950	23.87586	9.633709	63.73974
1365	16208.20	49445.00	18.52563	89.40528	13.22682	37.29726
1366	19909.70	50369.50	23.04966	24.42037	22.49377	70.06184
1367	22187.70	51321.90	20.18632	-12.42252	23.84947	6.026991
1368	27577.40	52303.00	19.96061	-1.118096	27.81867	16.64274
1369	36381.20	53313.70	24.60906	23.28810	23.27732	-16.32484
1370	50569.90	54355.00	48.73517	98.03751	52.74584	126.5976
1371	66395.90	55427.90	53.90787	10.61390	62.02653	17.59511
1372	91124.60	56533.30	66.27952	22.94961	90.86680	46.49667
1373	125366.6	57672.30	83.65368	26.21347	129.2475	42.23840
1318	182376.1	58846.00	48.12732	-42.46838	118.8016	-8.082062
1375	236234.4	60055.50	51.71383	7.452145	117.2499	-1.306163
1376	278970.1	61140.00	47.03304	-9.051338	142.1328	21.222214
1377	306251.3	61900.00	48.67528	3.491678	233.6026	64.35514
1378	324453.3	62850.00	54.16070	11.26942	234.7494	0.490928

GNP: تولید ناخالص ملی به "میلیارد ریال"

POP: جمعیت - "هزار نفر"

VNOXPOP: سرانه صادرات غیرنفتی - "دلار"

RGVNOPOP: نرخ رشد سرانه صادرات غیرنفتی

WNOXPOP: سرانه وزنی صادرات غیرنفتی - "کیلوگرم"

RGWNOPOP: نرخ رشد سرانه وزنی صادرات غیرنفتی

○ ارزش صادرات

کشاورزی و سنتی طی

سالهای ۴۷-۷۸ نوساناتی

داشته، به گونه ای که در سال

۱۱۰۶۵ درصد افزایش و

در سال ۷۴ با ۴۷ درصد

کاهش روبرو بوده است.

۱- مقایسه برنامه‌های عمرانی

عملکرد برنامه‌های عمرانی از نظر صادرات غیرنفتی و ترکیب آنها را می‌توان با استفاده از شاخصهایی، مورد ارزیابی و مقایسه قرار داد. از جمله این شاخصها می‌توان از این موارد نام برد:

- ۲- میانگین نرخ رشد ارزش صادرات غیرنفتی
  - ۳- میانگین وزنی صادرات غیرنفتی
  - ۴- میانگین نرخ رشد وزنی صادرات غیرنفتی
- ب- ترکیب ارزشی صادرات غیرنفتی در هر برنامه
- ۱- میانگین ارزش صادرات کشاورزی و سستی
  - ۲- میانگین نرخ رشد صادرات کشاورزی و سستی

الف- صادرات غیرنفتی در هر برنامه

۱- میانگین ارزش صادرات غیرنفتی

جدول ۸- روند تغییر سرانه ارزشی و وزنی صادرات کشاورزی، معدنی و صنعتی

سال	کشاورزی	معدنی	صنعتی	کل	سرانه	وزنی
1347	7.456956	0.286955	0.666977	34.09435	1.312003	3.049520
1348	7.476601	0.403744	1.075427	26.41324	1.426341	3.799253
1349	7.667975	0.437645	1.782601	48.08645	2.744609	11.17926
1350	7.814408	1.441460	2.092660	50.15217	9.251160	13.43051
1351	10.50059	0.633998	3.387928	56.08272	3.386127	18.09461
1352	16.23787	0.768333	3.398025	48.33004	2.286850	10.11381
1353	12.06859	1.026582	5.104740	31.72671	2.698745	13.41968
1354	12.60593	0.999455	4.439651	25.33962	2.009039	8.924297
1355	11.18702	0.302593	4.527021	20.21951	0.546908	8.182172
1356	10.80674	0.031415	4.103932	23.55579	0.068476	8.945474
1357	10.13682	0.299516	4.478994	24.94067	0.736930	11.02014
1358	19.16735	0.544767	1.755949	13.66736	0.388449	1.252087
1359	15.31390	0.496296	0.610825	3.062780	0.099259	0.122165
1360	7.870061	0.122472	0.323327	3.564675	0.055473	0.146448
1361	6.018388	0.167374	0.502122	3.433024	0.095474	0.286422
1362	7.216981	0.283597	0.589882	4.669811	0.183504	0.381688
1363	6.452219	0.848631	0.597104	4.807887	0.632359	0.444933
1364	7.803752	0.631029	1.346195	7.686250	0.621530	1.325930
1365	15.79533	0.505612	2.224694	11.27745	0.360994	1.588373
1366	19.67460	0.758395	2.620624	19.20011	0.740105	2.557431
1367	15.00334	0.643000	4.539972	17.72596	0.759684	5.363829
1368	17.09271	0.516223	2.351682	23.82174	0.719448	3.277487
1369	19.46967	0.600221	4.539171	18.41605	0.567739	4.293530
1370	35.64898	0.943795	12.14240	38.58272	1.021465	13.14166
1371	36.00353	0.382479	17.51826	41.42575	0.440081	20.15654
1372	44.50474	0.689859	21.08492	61.01437	0.945771	28.90665
1373	56.50200	0.969270	26.18241	87.29730	1.497551	40.45263
1374	29.07589	0.941440	18.10998	71.77344	2.323932	44.70424
1375	27.40465	0.779279	23.52990	62.13409	1.766846	53.34894
1376	20.45633	0.737651	25.83906	61.81857	2.229166	78.08507
1377	23.48950	0.773829	27.19386	112.7309	3.713762	130.5089
1378	24.09228	0.768496	29.29992	104.4235	3.330904	126.9950

Vx_1POP : سرانه ارزش صادرات کالاهای کشاورزی و سستی - "دلار"

Vx_2POP : سرانه ارزش صادرات کالاهای معدنی - "دلار"

Vx_3POP : سرانه ارزش صادرات کالاهای صنعتی - "دلار"

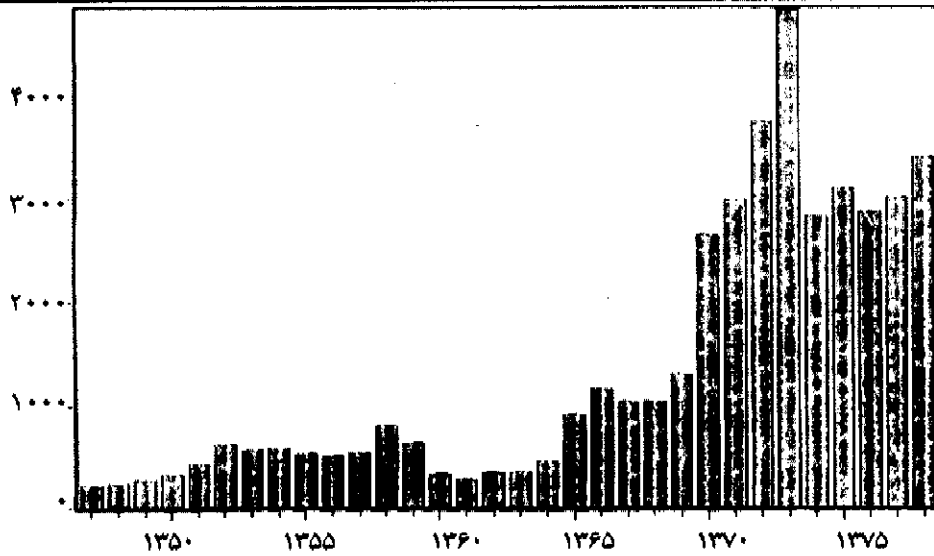
Wx_1POP : سرانه وزنی صادرات کالاهای کشاورزی و سستی - "کیلوگرم"

Wx_2POP : سرانه وزنی صادرات کالاهای معدنی - "کیلوگرم"

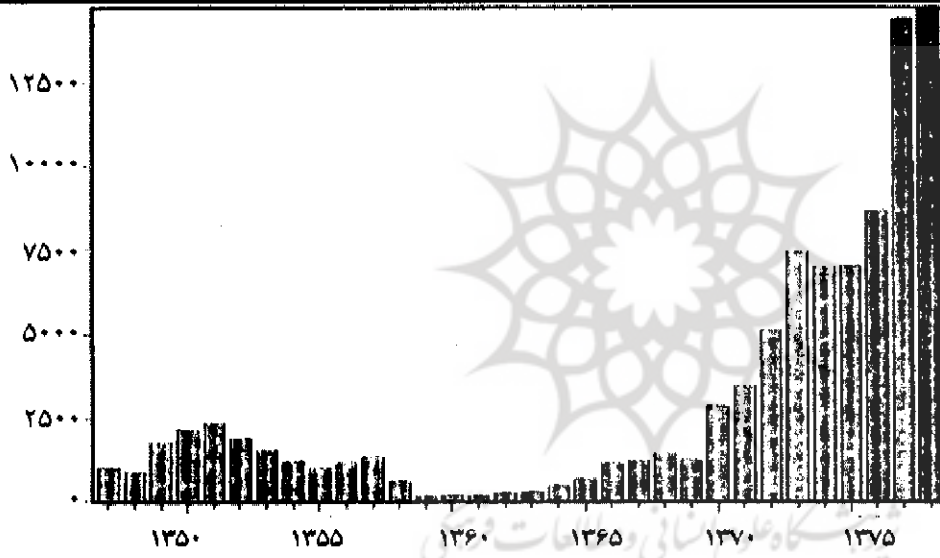
Wx_3POP : سرانه وزنی صادرات کالاهای صنعتی - "کیلوگرم"

○ در سال ۷۳ بیشترین و در سال ۶۱ کمترین سرانه صادرات غیرنفتی و در سال ۷۰ بیشترین و در سال ۴۷ کمترین سرانه واردات به کشور را داشته‌ایم

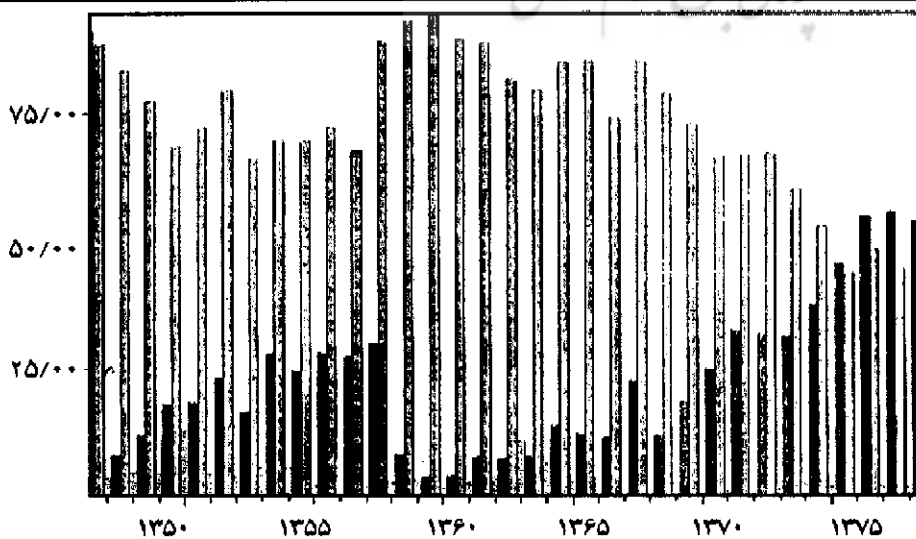
نمودار ۱: نمودار ارزش صادرات غیرنفتی ایران طی دوره (۷۸-۷۴)

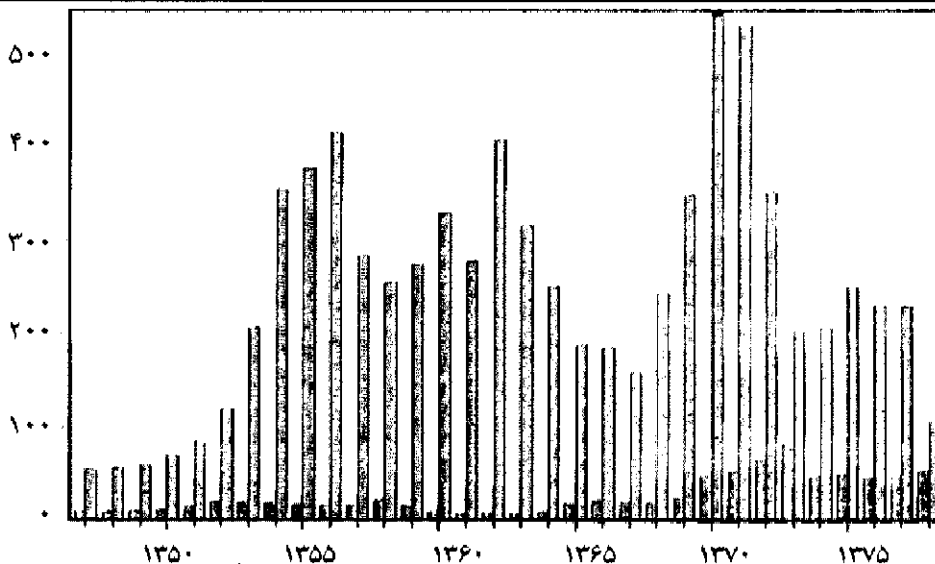
نمودار ۲: نمودار وزن صادرات غیرنفتی طی دوره (۷۸-۷۴)

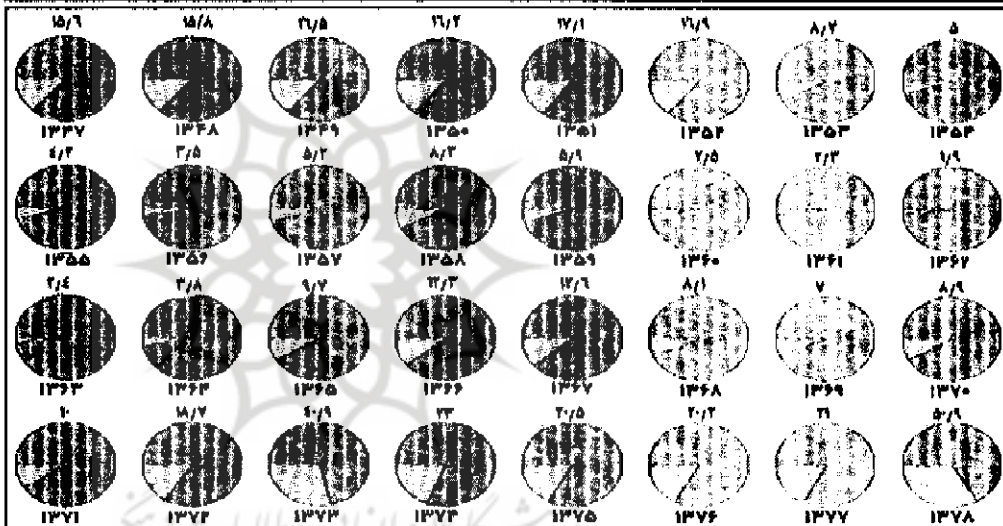
نمودار ۳: نمودار سهم صادرات کشاورزی، معدنی، صنعتی از کل صادرات غیرنفتی

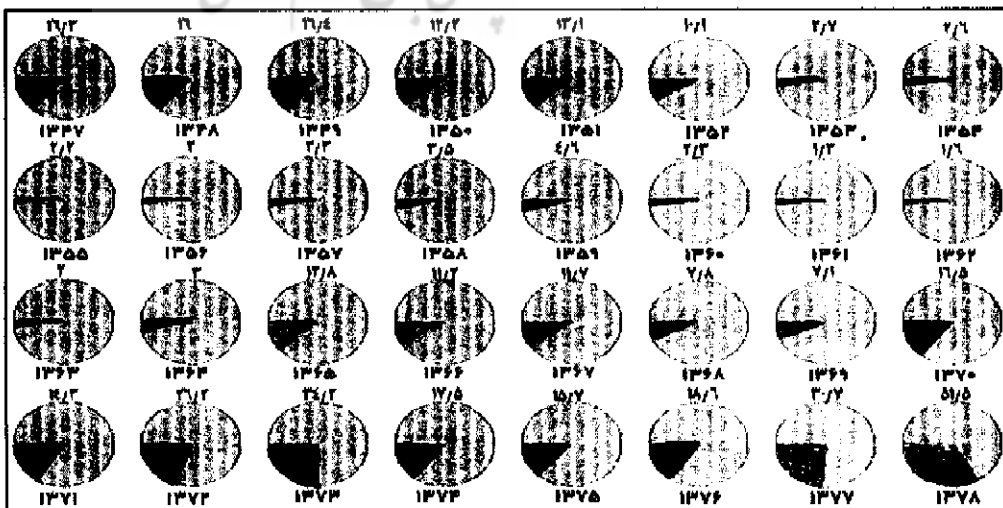
نمودار ۴: نمودار سرنانه صادرات غیر نفتی و سرنانه واردات

نمودار ۵: نمودار نسبت صادرات غیر نفتی به کل واردات

نمودار ۶: نمودار سهم صادرات غیر نفتی ایران از کل دریافتی ارزی کشور

۱- میانگین سهم صادرات غیر نفتی از کل دریافت‌های ارزی
 ۲- میانگین سهم صادرات غیر نفتی از کل محصول ناخالص ملی
 ز- روند تغییر سرانه ارزشی و وزنی صادرات غیر نفتی
 ۱- میانگین سرانه ارزشی صادرات غیر نفتی
 ح- روند تغییر ترکیب سرانه ارزشی و وزنی صادرات غیر نفتی
 ۱- میانگین سرانه ارزشی صادرات هر بخش در جدول شماره ۹ چگونگی عملکرد برنامه‌های عمرانی در زمینه‌های مورد بحث ارائه شده است.
 در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که از نظر شاخص‌های:
 ۱- الف- (میانگین نرخ رشد ارزشی-دلاری- صادرات غیر نفتی) برنامه پنجساله اول پس از انقلاب بهترین و برنامه پنجساله دوم پس از انقلاب بدترین وضع را داشته است.
 ۱- ب- ک (میانگین نرخ رشد ارزش صادرات محصولات کشاورزی و سنتی) برنامه پنجساله اول پس از انقلاب بهترین و برنامه پنجساله دوم بدترین وضع را داشته است.
 ۱- ب- م (میانگین نرخ رشد ارزش صادرات محصولات معدنی) دوره ۱۱ ساله انقلاب و جنگ بهترین و برنامه پنجم پیش از انقلاب نامناسب ترین وضع را داشته است.
 ۱- ب- ص (میانگین نرخ رشد ارزش صادرات محصولات صنعتی) برنامه چهارم پیش از انقلاب موفقترین و برنامه‌های پنجم قبیل و دوم پس از انقلاب با شرایط تقریباً برابر ناموفقترین برنامه‌ها بوده است.
 ۱- ج- ک (میانگین نرخ رشد وزنی صادرات محصولات کشاورزی و سنتی) برنامه پنجساله اول پس از انقلاب موفقترین و برنامه پنجساله پنجم ناموفقترین برنامه بوده است.
 ۱- ج- م (میانگین نرخ رشد وزنی صادرات محصولات معدنی) دوره انقلاب و جنگ موفقترین دوره و برنامه پنجساله پنجم ناموفقترین برنامه بوده است.
 ۱- ج- ص (میانگین نرخ رشد وزنی صادرات کالاهای صنعتی) برنامه پنجساله چهارم پیش از

۲- میانگین ارزش صادرات محصولات معدنی
 ۴- میانگین نرخ رشد ارزش صادرات محصولات
 ۵- میانگین ارزش صادرات محصولات صنعتی معدنی
 ۶- میانگین نرخ رشد ارزش صادرات محصولات صنعتی
 ج- ترکیب وزنی صادرات غیر نفتی در هر برنامه شامل همان شاخصهایی می‌شود که در بند ب ارائه شده است.
 د- ترکیب سهم صادرات بخش‌ها در کل صادرات غیر نفتی در هر برنامه
 ۱- میانگین سهم صادرات محصولات کشاورزی از کل صادرات غیر نفتی
 ۲- میانگین نرخ رشد سهم صادرات محصولات کشاورزی از کل محصولات غیر نفتی
 و همچنین همه میانگین‌های دیگری را که می‌توان از متغیرهای ذکر شده در جدول‌های پیشین به دست آورد.
 برای آنکه برنامه‌های عمرانی به آسانی بایکدیگر مقایسه شود، می‌توان با توجه به جدول‌های ارائه شده، از موارد زیر به عنوان مهم‌ترین شاخص‌ها نام برد:
 الف- ارزش و مقدار صادرات غیر نفتی
 ۱- میانگین نرخ رشد ارزشی (دلاری) صادرات غیر نفتی
 ب- میزان ارزشی صادرات هر بخش
 ۱- میانگین نرخ رشد ارزش صادرات هر یک از زیرمجموعه‌های صادرات غیر نفتی
 ج- میزان وزنی صادرات هر بخش
 ۱- میانگین نرخ رشد وزنی صادرات هر یک از زیرمجموعه‌های صادرات غیر نفتی
 د- ترکیب سهم صادرات بخش‌ها در کل صادرات غیر نفتی
 ۱- میانگین سهم صادرات محصولات هر بخش در کل صادرات غیر نفتی
 ه- سهم صادرات غیر نفتی در تأمین نیازهای وارداتی
 ۱- میانگین سهم صادرات غیر نفتی از کل واردات
 و- میانگین سهم صادرات غیر نفتی از دریافت‌های ارزی محصول ناخالص ملی

○ ارزش حاصل از صدور کالاهای غیر نفتی نتوانسته است سهم مناسبی از ارزش مورد نیاز برای ورود کالاهای وارداتی داشته باشد. به دیگر سخن اقتصاد ایران سخت به صدور نفت وابسته است و با قطع درآمد ارزی نفت، اقتصاد ایران قدرت گرداندن چرخهای خود را نخواهد داشت.

جدول ۸- عملکرد برنامه‌های عمرانی از نظر صادرات کشاورزی، معدنی، صنعتی و غیرنفتی

برنامه دوم		برنامه اول		برنامه پنجم		برنامه چهارم		الف-۱	
۷۳/۷۷		۶۸/۷۲		۹۷/۵۷		۵۲/۵۶		۴۷/۵۱	
برنامه دوم		برنامه اول		دوره انقلاب و جنگ		برنامه پنجم		برنامه چهارم	
-۱/۱		۳۳/۳		۱۲/۵		۵/۱۵		۱۹/۵۶	
ص	م	ص	م	ص	م	ص	م	ص	م
۹/۶۴	۵/۹	۲۱/۵	۵۸/۴	۲۱/۵	۱۱۱/۶	۹/۱۱	۱۹/۲۸	۵۷/۶۷	۶۲/۷۸
۳۹/۱	۲۸/۹	۶۲/۱	۳۷/۷	۲۰/۸	۱۲۲/۵	۶	۳۸/۴	۷۲/۸۸	۷۶/۱
۲۵	۱/۵۴	۲۳/۸۸	۱/۷۳	۱۱/۶	۳/۷۶	۲۴/۹۹	۳/۴	۱۵/۹	۵/۸۷
۲۵/۱۴		۱۰/۵۵		۶/۱۴		۷/۷۲		۱۶/۳۷	
۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱
۳/۱۱	۲۳/۳۹	۰/۲۸۸	۱۵/۴	۰/۴۳	۵/۱۶	۱/۳۲	۳/۹۷	۲/۷۸	۱۴/۸۴
۵۵/۸۳		۲۲/۶۹		۱۴/۱۱		۱۷/۵		۱۰/۶۲	
ص	م	ص	م	ص	م	ص	م	ص	م
۲۴/۱۷	۰/۸۳۹	۱۱/۵	۰/۶۲۶	۱/۷۸	۰/۴۸۱	۴/۳۱	۰/۶۲۵	۱/۸	۰/۶۴
۳۱/۳۸		۳۰/۵		۱۱/۸۶		۱۲/۵۷		۸/۱۸	

منبع: محاسبه شده بر پایه جدول‌های پیشین

انقلاب موفقترین و برنامه پنجمساله اول پس از انقلاب ناموفقترین برنامه بوده است.

۱-ک (میانگین سرانه ارزشی صادرات غیر نفتی) برنامه پنجمساله دوم پس از انقلاب موفقترین و برنامه پنجمساله چهارم ناموفقترین برنامه بوده است.

۱-ح-ک (میانگین سرانه ارزشی صادرات محصولات کشاورزی و سنتی) برنامه پنجمساله دوم پس از انقلاب موفقترین و برنامه پنجمساله چهارم ناموفقترین برنامه بوده است.

۱-ح-م (میانگین سرانه ارزشی صادرات محصولات معدنی) برنامه پنجمساله دوم پس از انقلاب موفقترین و دوره انقلاب و جنگ ناموفقترین دوره بوده است.

۱-ح-ص (میانگین سرانه ارزشی صادرات کالاهای صنعتی) برنامه پنجمساله دوم موفقترین و دوره انقلاب و جنگ و برنامه پنجمساله چهارم با وضع مشابه ناموفقترین برنامه بوده است.

نتیجه بحث

جدول شماره ۱۰ نشانگر موفقترین و ناموفقترین برنامه‌ها با توجه به شاخصهای ۱-الف تا ۱-ح است. از میان همه شاخصهای ارائه شده در جدول،

انقلاب موفقترین و برنامه پنجمساله پنجم ناموفقترین برنامه بوده است.

۱-د-ا (میانگین سهم صادرات محصولات کشاورزی و سنتی در کل صادرات غیر نفتی) دوره انقلاب و جنگ موفقترین و برنامه پنجمساله دوم پس از انقلاب ناموفقترین برنامه بوده است.

۱-د-م (میانگین سهم صادرات محصولات معدنی در کل صادرات غیر نفتی) برنامه پنجمساله چهارم موفقترین و برنامه پنجمساله دوم پس از انقلاب ناموفقترین برنامه بوده است.

۱-د-ص (میانگین سهم صادرات کالاهای صنعتی در کل صادرات غیر نفتی) برنامه پنجمساله دوم پس از انقلاب موفقترین و دوره انقلاب و جنگ ناموفقترین دوره بوده است.

۱-ه-د (میانگین نسبت صادرات غیر نفتی به کل واردات) برنامه پنجمساله دوم پس از انقلاب موفقترین و دوره انقلاب و جنگ ناموفقترین برنامه بوده است.

۱-و (میانگین سهم صادرات غیر نفتی از کل دریافت‌های ارزی) برنامه پنجمساله پس از انقلاب موفقترین و برنامه پنجمساله پنجم ناموفقترین برنامه بوده است.

۲-و (میانگین سهم صادرات غیر نفتی از کل محصول ناخالص ملی) برنامه پنجمساله دوم پس از

جدول ۱۰ - مقایسه عملکرد برنامه‌های ارزی

الف-۱	موفقترین			ناموفقترین		
	برنامه اول بعد از انقلاب (۶۸-۷۲)			برنامه دوم بعد از انقلاب (۷۷-۷۳)		
	ک	م	ص	ک	م	ص
ب-۱	برنامه اول بعد از انقلاب	دوره انقلاب و جنگ	برنامه چهارم قبل از انقلاب	برنامه دوم بعد از انقلاب	برنامه پنجم قبل از انقلاب	برنامه پنجم قبل از انقلاب
ج-۱	برنامه اول بعد از انقلاب	دوره انقلاب و جنگ	برنامه چهارم	برنامه پنجم قبل از انقلاب	برنامه پنجم قبل از انقلاب	برنامه پنجم
د-۱	دوره انقلاب و جنگ	برنامه چهارم	برنامه دوم بعد از انقلاب	برنامه دوم بعد از انقلاب	برنامه دوم بعد از انقلاب	دوره انقلاب و جنگ
ه-۱	برنامه دوم بعد از انقلاب			دوره انقلاب و جنگ		
	۱	۲		۱	۲	
و	برنامه دوم بعد از انقلاب	برنامه دوم بعد از انقلاب		برنامه پنجم	برنامه اول بعد از انقلاب	
ز-۱	برنامه دوم بعد از انقلاب			برنامه چهارم قبل از انقلاب		
ح-۱	برنامه دوم بعد از انقلاب	برنامه دوم بعد از انقلاب	برنامه دوم بعد از انقلاب	برنامه چهارم قبل از انقلاب	دوره انقلاب و جنگ	دوره انقلاب و جنگ

- شاخصهای ۱-د.ص، ۱-هـ، ۱-و مهم تر از هموز میان آنها نیز شاخصهای ۱-د.ص، و ۱-و مهم ترین شاخص محسوب می شود. بنابراین از نظر جایگاه بخش صنعت در کل صادرات غیر نفتی، برنامه پنجم سال دوم پس از انقلاب موفقترین و دوره انقلاب و جنگ ناموفقترین وضع را داشته است. از نظر جایگاه صادرات غیر نفتی در کل دریافت های ارزی، برنامه پنجم سال دوم پس از انقلاب موفقترین و برنامه پنجم پیش از انقلاب ناموفقترین برنامه بوده است.
- منابع:**
۱. عظیمی، حسین. ملل‌های توسعه نیافتگی در اقتصاد ایران، نشر بی، ۱۳۷۱.
  ۲. کاتوزیان، محمدعلی، اقتصاد سیاسی ایران، مشخصات ناشر، محل و سال انتشار.
  ۳. رزاقی، ابراهیم، اقتصاد ایران، نشر تی، تهران، ۱۳۶۷.
  ۴. تازه های اقتصاد، شماره های مختلف.
  ۵. گزارش اقتصادی، سالهای مختلف.
  ۶. سالنامه آماری، مرکز آمار ایران، سالهای مختلف.
  ۷. ماهنامه اتاق بازرگانی، صنایع و معادن، سالهای مختلف.
۸. آمار بازرگانی خارجی ایران، گمرک ایران.
  ۹. ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. از سال ۱۳۴۷ تا سال ۱۳۷۷.
  ۱۰. پژوهشنامه بازرگانی، فصلنامه شماره ۴، پاییز ۷۶ و شماره ۵ زمستان ۷۶، مؤسسه مطالعات بازرگانی.
  ۱۱. حاقظی، مجتبی، صادرات غیر نفتی، تهران، سازمان بازرسی و نظارت بر کالا و خدمات.
  ۱۲. غلامی، ذبیح...، بررسی یک مدل اقتصادسنجی در مورد صادرات غیر نفتی ایران، دانشگاه آزاد قائم شهر.
  ۱۳. دکتر حمید ابریشمی، اقتصاد ایران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۷۵.
  ۱۴. دکتر مسعود نیلی، اقتصاد ایران، مؤسسه عالی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه، تهران، ۱۳۶۷.
  ۱۵. دکتر سید مهدی صحرائیان، اقتصاد ایران؛ تولید گرایی، مؤسسه فرهنگی انتشارات معارف، تهران، ۱۳۷۸.
  ۱۶. دکتر کمیجانی، «عملکرد برنامه اول»، روزنامه سلام، ۶ مهر ۷۲.
  ۱۷. «بررسی مسائل برنامه دوم»، مجلس و پژوهش، شماره ۱۳، بهمن ۷۳.
  ۱۸. دکتر ابراهیم رزاقی-«نقدی بر دیدگاه برنامه اول توسعه»، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، خرداد تا اسفند ۷۳.